

สีดำในภูมิทัศน์วัฒนธรรม

สีดำเป็นสีที่ทั้งเรียบง่ายและซับซ้อนในเวลาเดียวกัน มันเป็นหนึ่งในแม่สีที่ปรากฏอยู่ในทุกอารยธรรม ไม่ว่าจะเป็นรูปของหมึกสี สีผ้าทอ สัญลักษณ์ ประติมากรรม หรือเงาในงานศิลปะ ทว่า ความหมายของมันกลับไม่เป็นเอกภาพ ในบางวัฒนธรรมสีดำถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความตาย ความสูญเสีย และความเศร้าโศก เช่น การใช้สีดำไว้ทุกข์ในพิธีศพของหลายประเทศในเอเชียตะวันออกและตะวันตก ขณะที่ในอีกบริบทหนึ่งสีดำกลับเป็นสัญลักษณ์ของพลัง ความมีระดับ ชวงชั้น อำนาจ และความลึกลับ เช่นเดียวกับการที่ผู้นำศาสนา นักรบ หรือบุคคลชั้นสูงในบางสังคมสวมใส่เสื้อผ้าสีดำในพิธีกรรมสำคัญ

ในวัฒนธรรมร่วมสมัยสีดำได้กลายเป็นเครื่องมือในการสื่อสารอัตลักษณ์ ความขบถ และการต่อต้านกระแสหลัก เราเห็นสีดำในแฟชั่นแนวโกธิก ดนตรีแร็ป การเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น Black Lives Matter หรือแม้แต่ในวัฒนธรรมป๊อปญี่ปุ่นที่ตัวละครองค์กรชุดดำในเรื่องยอดนักสืบโคนันที่สื่อถึงเครือข่ายลับที่ทั้งอันตรายและซับซ้อน สีดำจึงไม่ใช่เพียงพื้นหลังของโลกเท่านั้น แต่ยังเป็น “พื้นที่แห่งความหมาย” ที่แต่ละวัฒนธรรมหล่อหลอมขึ้นตามประสบการณ์ ประวัติศาสตร์ และอำนาจที่กำกับอยู่เบื้องหลัง

สีดำในพิธีกรรมและความเชื่อ : ระหว่างความศักดิ์สิทธิ์กับความอัปมงคล

สีดำเป็นสัญลักษณ์ที่ซ้อนทับด้วยความหมายหลากหลายระดับในวัฒนธรรมมนุษย์ โดยเฉพาะในพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อพื้นบ้านของหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ สีดำสามารถเป็นได้ทั้งเครื่องหมายแห่งความศักดิ์สิทธิ์และในเวลาเดียวกันก็สามารถเป็นสัญลักษณ์ของความอัปมงคลได้เช่นกัน สีนี้จึงเป็นมากกว่าสีทางกายภาพแต่เป็นสื่อของการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่สื่อสารต่อสิ่งเหนือธรรมชาติหรือสิ่งที่อยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์

สีดำกับความศักดิ์สิทธิ์ : การสื่อสารกับพลังเร้นลับ ในวัฒนธรรมของกลุ่มไทดำที่อาศัยอยู่ในลาว เวียดนาม และไทย สีดำถือเป็นสีหลักของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเครื่องแต่งกายประจำเผ่าและในพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ใช่เพราะเป็นสีเศร้า แต่เพราะเชื่อว่าสีดำคือสีที่ช่วยซ่อนหรือปกป้องจิตวิญญาณจากพลังร้ายและผีร้าย ทั้งยังสะท้อนความเชื่อเรื่องความแข็งแกร่งและความมั่นคงของผู้สวมใส่ (Nguyen Van Huy, 1995) ทำนองเดียวกันในบางพื้นที่ของแอฟริกา เช่น ในวัฒนธรรม Yoruba ของไนจีเรีย สีดำถูกใช้ในพิธีกรรมของเทพบางองค์ที่เกี่ยวข้องกับพลังลึกลับและการเปลี่ยนแปลง เช่น เทพ Eshu ผู้เป็นผู้ส่งสารระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ สีดำจึงถูกนำมาใช้เพื่อสื่อถึงพลังที่อยู่เหนือมนุษย์และไม่อาจควบคุมได้ (Drewal & Drewal, 1990)

สีดำกับความอัปมงคล : เครื่องหมายแห่งความตายและการพลัดพราก วัฒนธรรมตะวันตกและเอเชียตะวันออกหลายแห่งกลับผูกโยงสีดำกับความตาย ความสูญเสีย และความเศร้าโศก ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การใช้เสื้อผ้าสีดำในงานศพ ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมที่แพร่หลายในหลายประเทศ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น หรือแม้แต่ไทยในยุคปัจจุบัน สีดำในที่นี้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการไว้อาลัย กลายเป็นกระบวนการ “ลดทอนความสดใส” เพื่อให้เกียรติผู้ล่วงลับและครอบครัวของผู้ตาย (Van Genep, 1960) อีกทั้งความเชื่อเช่นนี้ปรากฏชัดในวัฒนธรรมญี่ปุ่น ซึ่งแม้จะมีการใช้ชุดขาวในงานศพแบบดั้งเดิม แต่ในยุคสมัยใหม่โดยเฉพาะหลังยุคเมจิ การใช้เสื้อผ้าสีดำเป็นทางการกลับกลายเป็นสัญลักษณ์ใหม่ของการไว้อาลัย สะท้อนอิทธิพลจากตะวันตกและแนวคิดเรื่องความสงบ สงวนท่าที และการไม่รบกวนสังคม (Hendry, 1993)

ความย้อนแย้งและพหุความหมาย สิ่งที่น่าสนใจ คือ สีดำไม่ได้มีความหมายที่ตายตัวหากแต่ขึ้นอยู่กับบริบททางวัฒนธรรมและพิธีกรรมที่กำกับอยู่ ตัวอย่าง ในศาสนาพราหมณ์ ฮินดู เทพี กาลี (Kali) ซึ่งมีผิวสีดำ ถูกบูชาในฐานะเทพแห่งการทำลายและการเกิดใหม่ แม้รูปลักษณ์จะดูน่าหวาดกลัวแต่เทพินีกลับเป็นตัวแทนของพลังเพศหญิงอันบริสุทธิ์ ผู้ปกป้องโลกจากปีศาจ และนำมาซึ่งการปลดปล่อย (McDaniel, 2004)

อาจกล่าวได้ว่า สีดำคือพื้นที่แห่งความหมายที่ล้นไหล ถูกตีความใหม่อยู่ตลอดเวลาโดยวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สีดำอาจเป็น “ความตาย” ในสายตาดูหนึ่ง แต่อาจเป็น “การเริ่มต้น” หรือ “พลังศักดิ์สิทธิ์” ในอีกสายตาดูหนึ่ง

สีดำในวัฒนธรรมร่วมสมัย : แฟชั่น ดนตรี และความขบถ

ในโลกวัฒนธรรมร่วมสมัย สีดำไม่ได้เป็นเพียงแค่สีหนึ่งในเฉดสีพื้นฐาน แต่กลับกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สื่อถึงอัตลักษณ์ ความขบถ อำนาจ และบางครั้งก็คือความเป็น “ตัวของตัวเอง” สีดำในที่นี้ไม่ได้ถูกใช้เพื่อสื่อถึงความตายหรือความเศร้าเท่านั้น แต่กลับเป็น “ภาษาทางวัฒนธรรม” ที่ถูกเลือกใช้โดยกลุ่มคนหรือขบวนการทางสังคมเพื่อประกาศจุดยืนบางอย่างต่อโลกภายนอก

สีดำในแฟชั่น : ความสง่า ความเรียบหรู และการต่อต้าน หนึ่งในตัวอย่างคลาสสิกของการใช้สีดำในวัฒนธรรมร่วมสมัยคือแฟชั่น สีดำกลายเป็นสี “อมตะ” ในอุตสาหกรรมแฟชั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกตะวันตก นักออกแบบระดับโลกอย่าง Coco Chanel เคยกล่าวว่า “Black has it all. White too. Their beauty is absolute.” สีดำในโลกแฟชั่นจึงถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของ ความเรียบหรู ความลึกลับ และความสง่างามแบบมินิมอล (Arnold, 2001) ในขณะเดียวกัน สีดำก็กลายเป็นสีแห่ง การต่อต้านอุดมคติของความงามกระแสหลัก กลุ่มแฟชั่นแนวโกธิก (Gothic), พังก์ (Punk), และแม้แต่เด็กเล็ทไฮวแนวแอนตี้-คาพิทาลิสม์ ต่างสวมใส่สีดำเพื่อแสดงออกถึงการ “ไม่เหมือน” และปฏิเสธคุณค่าของกระแสหลัก เสื้อผ้าสีดำจึงเป็นการประกาศอัตลักษณ์ผ่านร่างกาย เป็นแฟชั่นของการตั้งคำถามต่อระบบสังคม

สีดำในดนตรี : เสียงของความเจ็บปวดและการต่อต้าน วงการดนตรีก็มีการใช้สีดำในฐานะสัญลักษณ์อย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นดนตรีแนว เฮฟวีเมทัล (Heavy Metal), โกธิกร็อก, ฮิปฮอป หรือ พังก์ร็อก สีดำมักถูก

ใช้ทั้งในแฟชั่น เสื้อผ้า การจัดเวที และอารมณ์ของดนตรี เช่น วง Black Sabbath ซึ่งเป็นวงเฮฟวีเมทัลวงแรก ๆ ที่สร้างภาพลักษณ์แห่งความมืด การตั้งคำถามต่อศาสนา และความเป็นระบบ (Weinstein, 1991) ในแนวฮิปฮอป สีด้าไม่ใช่แค่เรื่องของแฟชั่น แต่ยังเป็น การยืนยันถึงรากเหง้าทางชาติพันธุ์ และการเมืองของ ความเป็นคนผิวดำในสังคมอเมริกัน เช่น การใช้เสื้อผ้าสีด้าของกลุ่ม Public Enemy หรือ Kanye West ที่ สร้างภาพลักษณ์ของความเคร่งขรึม ลึกลับ และไม่ประนีประนอม สีด้าในดนตรีจึงกลายเป็นภาษาของความ เจ็บปวด ความกล้าท้าทาย และการต่อกรกับอำนาจที่กดทับ

ความขบถทางวัฒนธรรม : สีด้าในขบวนการทางสังคม สีด้ายังปรากฏเด่นชัดในขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคม เช่น Black Panthers ในอเมริกา ซึ่งใช้เสื้อผ้าสีด้าเป็นสัญลักษณ์ของพลัง ความเป็นน้ำ หนึ่งใจเดียว และการลุกขึ้นสู้ของคนผิวดำที่ถูกกดขี่ในยุค 1960s สีด้าในที่นี้จึงเป็นการสร้างอัตลักษณ์แบบ “รุกรกลับ” ต่อความขาว (whiteness) ที่เป็นมาตรฐานทางอำนาจของโลกตะวันตก (Cleaver, 1969) ในบริบทไทยเอง เสื้อด้ายังกลายเป็นสัญลักษณ์ของการไว้อาลัยทางการเมือง เช่น ในช่วงหลังเหตุการณ์ทาง การเมืองหรือการสูญเสียผู้นำ สีด้ากลายเป็นสิ่งที่ประชาชนใช้เพื่อส่งสัญญาณความโศกเศร้า ความไม่พอใจ หรือแม้แต่การต่อต้านอย่างเงียบ ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความหมายของสีด้ามีพลวัต ขึ้นอยู่กับบริบทของช่วงเวลา และอารมณ์ทางสังคม

อคติของสี : เมื่อสีด้ากลายเป็นสัญลักษณ์ของ “ความเลว”

สีด้าในวัฒนธรรมสากลมักถูกเชื่อมโยงกับความลึกลับ ความตาย และความไม่รู้จัก แต่ในหลายบริบท สีด้ายังกลายเป็นตัวแทนของอคติและการตีตราที่ลึกซึ้งซึ่งมากกว่าความหมายเพียงผิวเผิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน สังคมตะวันตกและหลายวัฒนธรรมอื่น ๆ สีด้ามักถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของ “ความเลว” หรือ “สิ่งชั่วร้าย” ซึ่ง ส่งผลกระทบต่อวิธีที่ผู้คนมองและปฏิบัติต่อสิ่งหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสีนี้

ประวัติศาสตร์ของการตีความสีด้าในฐานะสัญลักษณ์ลบ ในศาสนาคริสต์ตะวันตกสีด้าถูกผูกโยงกับ ความชั่วร้าย ปีศาจ และความบาป เช่นเดียวกับตัวละครในนิทานพื้นบ้านหรือตำนานที่ตัวร้ายมักสวมชุดสีด้า หรือตัวละครที่มีลักษณะดำมืดเพื่อแสดงถึงความชั่วร้าย (Gilroy, 1993) แนวคิดนี้ส่งผลให้สีด้ากลายเป็น ตัวแทนของสิ่งที่ไม่ดีในจิตสำนึกของสังคมอย่างต่อเนื่อง

สีด้าและการผลิตอคติทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม หนึ่งในผลกระทบที่รุนแรงที่สุดของอคติต่อสีด้าคือ การผูกโยงกับเชื้อชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีตราคนผิวดำในโลกตะวันตก ความหมายเชิงลบของสีด้าถูก สะท้อนในคำศัพท์และวาทกรรมที่มีอคติ เช่น “blacklist” ที่หมายถึงการลงโทษหรือปฏิเสธ, “black Market” ตลาดมืดที่ผิดกฎหมาย, หรือการใช้คำ “blackmail” ที่สื่อถึงการขู่เข็ญ (Fredrickson, 2002) แนวคิดนี้เป็นการผนวกความหมายทางวัฒนธรรมเข้ากับอคติทางเชื้อชาติที่ฝังรากลึกในสังคม

ผลกระทบของอคติต่อสังคมและการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยใหม่ การผูกโยงสีด้ากับความเลว และความอับปางส่งผลให้เกิดอคติและการเลือกปฏิบัติทางวัฒนธรรม ทั้งในเรื่องการมองเห็นและการยอมรับ ทางสังคม อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยใหม่กระแสการตื่นตัวทางสังคม เช่น Black Lives Matter

และการเคลื่อนไหวเพื่อความเท่าเทียมทางเชื้อชาติกำลังท้าทายอคติเหล่านี้ผ่านการเปลี่ยนความหมายของสีดำให้เป็นสัญลักษณ์ของพลัง ความภูมิใจ และอัตลักษณ์เชิงบวก (Collins, 2000)

การทบทวนและตั้งคำถามต่อความหมายของสีดำในสังคมจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อทำลายวงจรอคติที่ซ้ำซากและเปิดทางให้สีดำเป็นมากกว่าความหมายเดิม ๆ ที่ถูกปิดเป็น

บทสรุป

สีดำในพิธีกรรมและความเชื่อมีความหมายหลากหลาย บางวัฒนธรรมมองว่าสีดำเป็นสีศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องและเชื่อมโยงกับโลกวิญญาณ ขณะที่บางวัฒนธรรมกลับมองว่าสีดำเป็นสัญลักษณ์ของความตายและความเศร้าโศก การตีความสีดำจึงขึ้นอยู่กับบริบทและความเชื่อของแต่ละกลุ่ม ในวัฒนธรรมร่วมสมัยสีดำกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงออกทางแฟชั่น ดนตรี และการต่อต้านสังคม สีดำช่วยสร้างอัตลักษณ์และสื่อสารความขบถหรือความลึกลับให้กับผู้ที่เลือกใช้ สีนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงสีที่มีดมน แต่เต็มไปด้วยพลังและความหมายทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามสีดำก็ถูกใช้ป็นสัญลักษณ์ของอคติและความเลวในหลายสังคม โดยเฉพาะในเชิงเชื้อชาติและวาทกรรมต่าง ๆ แต่ในยุคปัจจุบันกระแสสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงความหมายนี้ให้เป็นสัญลักษณ์ของพลัง ความภูมิใจ และการยอมรับในความหลากหลายของอัตลักษณ์มนุษย์

ผู้เขียน

สุทิศา บุญพิณิจ

ภาวนรินทร์ แสงศรี น้ำเพชร

ฝ่ายสื่อสารสังคมและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

Arnold, R. (2001). *Fashion, Desire and Anxiety: Image and Morality in the 20th Century*. Rutgers University Press.

Cleaver, E. (1969). *Soul on Ice*. Delta.

Collins, P. H. (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. Routledge.

Drewal, H. J., & Drewal, M. T. (1990). *Gelede: Art and Female Power among the Yoruba*. Indiana University Press.

Fredrickson, G. M. (2002). *Racism: A Short History*. Princeton University Press.

Gilroy, P. (1993). *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*.

Harvard University Press.

Hendry, J. (1993). *Wrapping Culture: Politeness, Presentation, and Power in Japan and Other Societies*. Clarendon Press.

McDaniel, J. (2004). *Offering Flowers, Feeding Skulls: Popular Goddess Worship in West Bengal*. Oxford University Press.

Nguyen Van Huy. (1995). *The Culture of the Tai Ethnic Groups in Vietnam*. Social Sciences Publishing House.

Van Gennep, A. (1960). *The Rites of Passage*. University of Chicago Press.

Weinstein, D. (1991). *Heavy Metal: The Music and Its Culture*. Da Capo Press.